

Harva työkyvyttömyyseläkettä hakenut palaa töihin, vaikka hakemus hylättäisiin

Työttömillä paljon hakemuksia työkyvyttömyyseläkkeelle – mutta paljon myös hylkääviä päätöksiä

Työkyvyttömyydestä koituu suuria kustannuksia sekä inhimillisen pääoman ja elämänlaadun menettämistä. Toisaalta kustannuksia ja inhimillistä kärsimystä aiheuttavat myös hylkäävät työkyvyttömyyseläkepäätökset: työkyvyttömäksi itsensä kokevien toimeentulo voi olla epävarmaa, jos eläkehakemus hylätään ja työhön paluu ei onnistu. Yhteiskunnan kannalta mahdollinen jäljellä oleva työkyky jää hyödyntämättä, jos hylkäävän päätöksen saanut ei palaa aktiivisille työmarkkinoille.

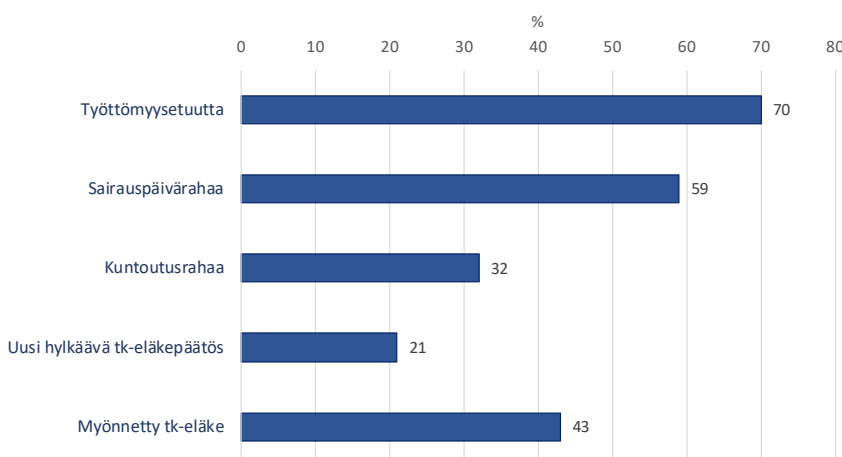
Jotta kyseisiä ongelmia voitaisiin parhaalla tavalla ehkäistä, on ymmärrettävä, mitkä tekijät vaikuttavat yhtäältä työkyvyttömyyden ja toisaalta eläkehakemuksen hylkäämisen riskeihin. Halusimme selvittää, millä tavalla ihmisen tausta, erityisesti sosioekonomiset tekijät, ovat yhteydessä työkyvyttömyyseläkkeen hakemisen ja eläkkeen myöntämisen tai hakemuksen hylkäämisen todennäköisyyksiin. Kokonaiskuva riskitekijöistä on puuttunut, koska työ- ja kansaneläkkeitä on useimmiten tutkittu erillään, samoin eläkkeen hakemisen ja ratkaisujen vaiheita.

Tutkimuksemme (Perhoniemi ym. 2019a) mukaan ansiotyössä olemisen vähäisyys eläkehakemusta edeltävinä vuosina sekä työntekijäasema verrattuna ylempään toimihenkilöasemaan lisäsivät todennäköisyyttä työkyvyttömyyseläkkeen hakemiseen mutta myös hakemuksen hylkäämiseen. Näin oli, kun demografisia tekijöitä, sairauspäiväraha- ja kuntoutushistoria

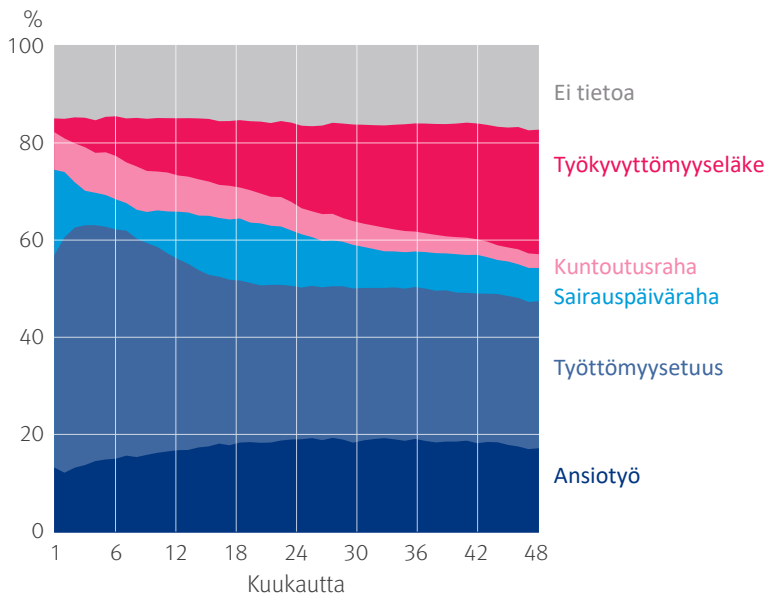
- Työttömyys lisää todennäköisyyttä työkyvyttömyyseläkkeen hakemiseen, mutta myös hakemuksen hylkäämiseen.
- Työttömien työkyvyn varhainen tukeminen ennen eläkeprosessin alkamista on ensiarvoisen tärkeää sekä inhimillisestä että kansantalouden näkökulmasta.
- Työkyvyttömyyseläkkeen hakeminen tarkoittaa valtaosalle täyden työkyvyn menettämistä riippumatta siitä, myönnetäänkö eläke. Hylkäävän päätöksen saaneet palaavat työhön harvoin.
- Sen sijaan eri etuuksiin turvautuminen ja työkyvyttömyyseläkkeen saaminen uudella hakemuksella ovat tyypillisiä.

sekä eläkkeen perusteena oleva sairausryhmä oli huomioitu tilastollisissa malleissa. Tarkastelimme tutkimuksessa täyden työkyvyttömyyseläkkeen hakemista vuonna 2014.

Vähäinen työhistoria voi nostaa työkyvyttömyyseläkehakemuksen riskiä, koska työttömiltä puuttuvat sekä työterveyshuollon palvelut että sairauspäivärahauden aikaiset, niin sanotut

Kuvio 1. Etuuksien ja uusien eläkepäätösten yleisyys neljän vuoden aikana hylkäävän työkyvyttömyyseläkepäätöksen jälkeen (%). Tk-eläke = työkyvyttömyyseläke. Lähde: Perhoniemi ym. 2018.

Kuvio 2. Pääasiallinen tulonlähde hylkäävän työkyvyttömyyseläkepäätöksen jälkeisenä 4 vuotena (%) tutkituista henkilöistä). Lähde: Perhoniemi ym. 2019b.

30-60-90-seurantapisteet. Sairausvakuutus- ja työterveyshuoltolain mukaisten seurantapisteiden tarkoitus on varmistaa, että sairauden hoidon ja kuntoutuksen mahdollisuudet selvitetään sairausajan pitkittyessä.

Varhaisen tuen puute ja heikompilaatuiset terveyspalvelut selittävät mahdollisesti myös ansiotyön vähäisyyden ja hakemuksen hylkäämisriskin yhteyttä. Ennen näiden ensisijaisten keinojen läpikäymistä ei täyttä työkyvyttömyyseläkettä lähtökohtaisesti myönnetä. Työttömillä eläkehakemuksen kannalta tärkeät B-lääkärintlausunnot voivat myös olla heikompilaatuisia kuin työterveyshuollon piirissä olevilla. Terveyskeskuslääkäreillä tiedetään olevan työterveyslääkäreitä heikompi osaaminen eläkevakuutuksesta ja työkyvyttömyysetuuksista.

Hylkäävä työkyvyttömyyseläkepäätös vie ulos työmarkkinoilta

Tieto hylkäävän työkyvyttömyyseläkepäätöksen seurauksista on tähän asti perustunut pitkälti vain laadulliseen tutkimukseen. Tämän aukon paikkaamiseksi seurasimme rekisteritietojen avulla täyttä työkyvyttömyyseläkettä koskevaan hakemukseensa hylkäävän päätöksen saaneita. Muiden etuuksien käyttöä seurassimme neljän vuoden ajan 2010 hylätyksi tulleen hakemuksen jälkeen (Perhoniemi ym. 2018).

Hylkäävän eläkepäätöksen jälkeisiä vuosina varsinkin työttömyys ja uudet sairauspäivärahakaudet olivat hyvin yleisiä (kuvio 1), samoin oli eläkeprosessin jatkuminen myönnetyn eläkkeen tai uuden hylkäävän työkyvyttömyyseläkepäätöksen muodossa. Myös useiden vuosien pituiset etuusjakso sekä etuuslajien vuorottelu olivat yleisiä (ei kuviossa). Pitkiä etuusjaksoja oli eniten 30–49-vuotiailla, ennen hakemusta ilman ansiotyötä olleilla ja työntekijäasemassa olevilla (vrt. toimihenkilöt).

Myös ansiotyötieto hyödyntävä jatkokutkimuksemme tarkoittaa kuvaa työkyvyttömyyseläkkeen hylkäyspäätöksen jälkeisestä toimeentulosta (Perhoniemi ym. 2019b). Päähavaintom-

me oli ansiotyöjaksojen harvinaisuus: vain 16 %:lla ansiotyö oli pääasiallinen toimeentulon lähde hakemuksen hylkäystä seuraavien neljän vuoden aikana. Yhtenäiset, vähintään 12 kuukautta kestävänsä ansiotyöjaksot olivat harvinaisia: niitä oli 5 %:lla kaikista hylkäävän päätöksen saaneista.

Niilläkin, joilla toimeentulo muodostui pääsääntöisesti ansiotyöstä, sitä katkoivat usein sosiaalietuuskaudet – aluksi tyypillisesti työttömyysetuus tai kuntoutusraha, kahden seuranta-vuoden jälkeen tyypillisesti sairauspäiväraha. (kuvio 2). Tulos oli samankaltainen riippumatta siitä, oliko henkilöllä ansiotyötä edeltävänä vuonna.

Tuloksista uudistuksiin

Työttömät ovat yliedustettuina työkyvyttömyyseläkkeen hakijoissa, hylätyissä hakijoissa sekä hylkäävän eläkepäätöksen jälkeen epätyytyttävälle etuuspolulle ohjautuvien joukossa. Siksi erityisesti heidän työkykynsä tukeminen ehkäisisi työkykyisen työvoiman menetyksiä. Tärkeintä olisi työttömien saaminen laadukkaasti terveydenhuollon ja varhaisen tuen piiriin, jossa toimintakyvyn heikentymiseen puututtaisiin ja kuntoutusmahdollisuuksia selvitetäisiin varhain. Työttömien eläkehakemuksiin olisi varmistettava laadukkaasti B-lausunnot lisäkouluttamalla yleislääkäreitä vakuutuslääketieteestä ja työkyvyttömyysetuuksista.

Vuoden 2011 terveydenhuoltolain mukaiset, varhaiset työttömien terveystarkastukset voisivat toteutuessaan vähentää työttömien työkyvyttömyyttä ja hylättyjä eläkehakemuksia. Yleisen käsityksen mukaan ne toteutuvat harvoin, mikä johtuu osin riittävän tiedon puutteesta työttömien puolelta ja resurssien puutteesta kuntien puolelta.

Vaikka hylkäävän työkyvyttömyyseläkepäätöksen saaneet hyötyvät osatyökykyisille ja pitkäaikaistyöttömille rakennetuista palvelukokonaisuuksista, hyötyisivät he erityisesti tehostetusta tuesta, jossa tarkastellaan asiakkaan kokonaistilannetta. Työ-eläkelaitokset ovat tarjonneet tällaista palvelua osalle asiakkais-

taan, mutta varsin pienimuotoisesti.

Osittaisen työkyvyn nykyistä laajempi hyödyntäminen edellyttää puolestaan lisää kannusteita työnantajille osatyökykyisten palkkaamiseen. Tässä mielessä Marinin hallituksen suunnitelmat palkkatuen uudistamiseksi ovat tervetulleita. Myös suunnitteilla oleva sosiaaliturvaa yksinkertaistava kokonaisuudistus auttaisi osaltaan asiakkaita toimeentulon kannalta sirpaleisessa tilanteessa. Kyseiset muutokset vaativat nykyistä tiiviimpää yhteistyötä sote-palvelun tarjoajilta, TE-viranomaisilta, kuntoutustoimijoilta, työnantajilta ja eläkelaitoksilta.

Lisätietoja:

tutkija Riku Perhoniemi, Kela (etunimi.sukunimi@kela.fi)

Kelan ja Eläketurvakeskuksen yhteishanke on ensi kertaa Suomessa tarkastellut työkyvyttömyyseläkehakemuksia ja eläkeratkaisuja yleistettävästi yhdistämällä tietoja työ- ja kansaeläkeistä etuus- ja ansiorekistereihin. Hanke on osa Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) rahoittamaa TITA (Eriarvoisuuden torjuminen niukkuuden aikana) -konsortiohanketta.

Lähteet:

Perhoniemi, R & Blomgren, J & Laaksonen, M. Mitä hylkäävän työkyvyttömyyseläkepääätöksen jälkeen? Työttömyys-, sairauspäiväraha- ja kuntoutusrahaetuudet sekä uudet eläkepääätökset neljän vuoden seurannassa. Yhteiskuntapolitiikka 2018; 83 (2): 117–131.

Perhoniemi, R & Blomgren, J & Laaksonen, M (2019a). Determinants of disability pension applications and awarded disability pensions in Finland, 2009 and 2014. Scandinavian Journal of Public Health, sähköinen versio julkaistu.

Perhoniemi, R, Blomgren, J & Laaksonen, M (2019b). Sources of income following a rejected disability pension application: a sequence analysis study. Disability and Rehabilitation, sähköinen versio julkaistu.

